

Samenvatting

Achtergrond

Op initiatief van de Haagse Conferentie voor Internationaal Privaatrecht is in 1980 het Haags Kinderontvoeringsverdrag (HKOV) tot stand gekomen, dat tot doel heeft internationale kinderontvoeringen krachtig te kunnen aanpakken met behulp van duidelijke internationale regels. Voor Nederland is dit verdrag op 1 september 1990 van kracht geworden. Van internationale kinderontvoering is volgens het verdrag sprake als een kind - in strijd met het gezagsrecht van het land waar het kind zijn gewone verblijfplaats had - naar een ander land wordt overgebracht of daar ongeoorloofd wordt vastgehouden. Het gaat daarbij om het onttrekken van een kind aan het gezag van de andere ouder, zonder diens toestemming. Het HKOV kiest in beginsel in het belang van het kind voor het terugsturen van het kind naar de ouder en de gezinssituatie waaruit het is weggehaald. Er wordt niet vooruit gelopen op een te nemen gezagsbeslissing. De vraag aan wie van beide ouders te zijner tijd het gezag behoort te worden toegekend is uitsluitend ter beoordeling door de autoriteiten van het land waar het kind voorafgaande aan de ontvoering zijn gewone verblijfplaats had.

Elk verdragsland dient een Centrale autoriteit (CA) aan te stellen, die belast is met de uitvoering van de doelstelling van het HKOV en tot wie men zich kan wenden in geval van internationale kinderontvoering. In Nederland is de minister van Justitie met deze functie belast. De afdeling Juridische en Internationale Zaken van de directie Justitieel Jeugdbeleid vormt het uitvoerende bureau. De Nederlandse Centrale autoriteit behandelt zowel 'inkomende' - als 'uitgaande' internationale kinderontvoeringszaken. Bij inkomende zaken is er sprake van een ontvoering van een kind door één van de ouders vanuit het buitenland naar Nederland. Bij uitgaande zaken is er sprake van een ontvoering vanuit Nederland naar het buitenland. Bij kinderontvoeringen naar een niet-verdragsland is door de wet aan de Nederlandse CA een taak opgedragen die geheel vergelijkbaar is met haar taak onder het HKOV.

Ingeval van inkomende zaken treedt de Nederlandse CA als procesvertegenwoordiger voor de achtergebleven ouder op wanneer er een gerechtelijke procedure wordt ingesteld.

Probleemstelling en onderzoeksvragen

In 2002 is een rapport verschenen over de situatie in Nederland met betrekking tot internationale kinderontvoering, waarin een aantal knelpunten werd signaleerd bij het oplossen van internationale kinderontvoeringszaken conform het Haags Kinderontvoeringsverdrag. Voorbeelden van deze knelpunten hebben betrekking op de informatievoorziening aan (ontvoerende en achtergebleven) ouders en op de mogelijkheden om minnelijke regelingen te treffen. Naar aanleiding van dit rapport is in het voorjaar van 2003 een werkgroep ingesteld die tot taak had verbeterpunten te inventariseren in de procedures betreffende internationale kinderontvoering en waar mogelijk deze te realiseren. Eén van de aanbevelingen

van deze werkgroep betrof het laten verrichten van onderzoek naar de gang van zaken rond internationale kinderontvoering en de rol van de Centrale autoriteit.

Het onderhavige onderzoek heeft tot doel verbeterpunten te inventariseren in de uitvoering van het HKOV, die het welzijn van het kind ten goede komen. Op grond daarvan zijn negen onderzoeksvragen geformuleerd:

- 1 Welke factoren spelen een rol bij het afwenden van dreigende internationale kinderontvoering?
- 2 Welke motieven liggen ten grondslag aan een (dreigende) internationale kinderontvoering?
- 3 Welke factoren zijn van belang voor het bereiken van een schikking in internationale kinderontvoeringszaken?
- 4 Welke factoren spelen een rol bij het waarborgen van het contact tussen ouder en kind tijdens de procedure?
- 5 Welke factoren spelen een rol bij het waarborgen van een snelle afhandeling van zaken na het aanhangig maken bij de Centrale autoriteit?
- 6 Welke factoren hebben invloed op het zorgvuldige verloop van terugleidingen na een rechterlijke uitspraak daartoe?
- 7 Welke factoren spelen een rol bij het waarborgen van het welzijn van het kind na terugleiding?
- 8 Welke aspecten zijn van belang voor een concrete aanpak van internationale kinderontvoering?
- 9 Hoe verloopt de informatievoorziening aan ouders die te maken krijgen met (dreigende) internationale kinderontvoering?

Methode en reikwijdte van het onderzoek

Er is gebruik gemaakt van verschillende informatiebronnen:

- *Literatuur,*
- *interviews met deskundigen (n = 3),*
- *dossierstudie,*
- *digitale enquêtes (n = 14),*
- *rondetafelgesprek (n = 11) en*
- *interviews met achtergebleven ouders (n = 8) en ontvoerende ouders (n = 2)*

De kleine aantallen respondenten laten niet toe om op basis van de gegevens generaliserende uitspraken te doen. De onderzoeksresultaten hebben dan ook alleen betrekking op de respondenten in het onderzoek, zijn niet representatief voor alle afgehandelde zaken met betrekking tot internationale kinderontvoering, maar geven wel een goed beeld waarover het gaat. Ditzelfde geldt voor de bestudeerde dossiers. Het gaat om unieke zaken, die daardoor onderling niet vergelijkbaar zijn en die evenmin te generaliseren zijn. De dossiers bieden vooral inzicht in de uiteenlopende en veelal gecompliceerde situaties waarin de uitvoering van het HKOV plaats heeft. De gevolgen van internationale kinderontvoering voor het welzijn van het kind worden in dit onderzoek slechts globaal in kaart gebracht.

Op basis van de informatie die is verkregen uit de dossiers, interviews met deskundigen, digitale enquêtes en het rondetafelgesprek zijn de bevindingen beschreven met betrekking tot de onderzoeksvragen 1 tot en met 8. De interviews met de ouders hadden tot doel inzicht te verschaffen in het verloop van de informatievoorziening aan ouders die met (dreigende) internationale kinderontvoering te maken hebben (onderzoeksvraag 9).

De gang van zaken in de praktijk en de ervaringen van ouders

Het afwenden van dreigende internationale kinderontvoering

Hoewel een 'dreigende internationale kinderontvoering' in de bestudeerde dossiers niet vaak naar voren komt, zijn wel alle deskundigen bekend met dit verschijnsel. Volgens hen neemt de kans dat een dreigende ontvoering uitmondt in een daadwerkelijke ontvoering toe, wanneer ouders niet meer met elkaar in gesprek blijven. Ook kunnen volgens hen zaken met betrekking tot onvoldoende integratie in het verblijfslaan, druk die door familie in het land van herkomst wordt uitgeoefend of cultuurverschillen hiertoe leiden, evenals 'externe' factoren, zoals het ontbreken van voldoende kennis op het terrein van internationale kinderontvoering bij betrokken instanties of het ontbreken van een eenduidig opsporings- en aanhoudingsbeleid op dit gebied. Daarentegen zouden vooral gesprekken met beide ouders en de inzet van bemiddeling een dreigende internationale kinderontvoering kunnen afwenden. Ditzelfde geldt voor de toepassing van juridische maatregelen als begeleide omgang of beperking van de omgang en praktische maatregelen, waaronder het innemen van de paspoorten van de betreffende ouder en het kind¹. Daarbij wordt er echter op gewezen dat maatregelen als beperking of begeleide omgang tegelijkertijd een reden kunnen zijn om tot internationale kinderontvoering over te gaan en dat inname van het paspoort niet waterdicht is wanneer de ouder en het kind een dubbele nationaliteit bezitten. Zij kunnen dan alsnog op de overgebleven paspoorten het land uit. Uit de interviews met de ouders blijkt dat het onduidelijk is waar een dreigende internationale kinderontvoering kan worden gemeld. De achtergebleven ouders die desondanks de dreiging meldden, deden dit bij een advocaat en de politie, die allebei stappen ondernamen. Bij één van de ontvoerende ouders heeft het ontbreken van steun en gehoor ertoe geleid dat de ouder de kinderen daadwerkelijk meenam naar het buitenland. Daarnaast geeft deze ouder aan niet te hebben geweten dat dit juridisch niet was toegestaan. Volgens de deskundigen zouden deskundigheidsbevordering van betrokken instanties en voorlichting over de gang van zaken bij internationale kinderontvoering kunnen bijdragen aan een (meer) adequaat optreden bij een melding van dreigende kinderontvoering.

Motieven

In bijna tweederde van de bestudeerde dossiers blijkt de moeder de ontvoerende ouder te zijn. De motieven voor de ontvoering blijven veelal onduidelijk; slechts in vijftien van de dertig dossiers werd hierover informatie gevonden. Er is sprake van een grote verscheidenheid aan motieven, zoals ook blijkt uit de interviews met de ouders. De motieven lijken een afgeleide te zijn van de relatieproblematiek die ten grondslag ligt aan de kinderontvoering.

Schikking

Uit elf van de bestudeerde dossiers valt af te leiden dat de ouders getracht hebben tot een schikking te komen, die in zeven gevallen tot een voor beide partijen aanvaardbare oplossing heeft geleid. In vier van deze zaken is de minnelijke regeling tot stand gekomen via bemiddeling door verschillende instanties. De meerderheid van de deskundigen zegt de ouders (altijd) op het belang van een schikking te wijzen, uitzonderingen daargelaten. Ruim tweederde van de respondenten onderneemt vanuit zijn functie ook actief stappen om een minnelijke regeling tussen de ouders te bewerkstelligen. Daarbij wordt onder

¹ Gemakshalve wordt bij het bespreken van de resultaten gesproken van 'kind'. Vaak gaat het echter om een ontvoering van meerdere kinderen uit een gezin.

andere gebruik gemaakt van bemiddeling, waarbij men zo nodig zelf de rol van bemiddelaar vervult.

Het bereiken van een schikking lijkt te worden bemoeilijkt door strijd en onderling wantrouwen van de ouders en door praktische belemmeringen, zoals de geografische afstand tussen beide ouders en de tijdsduur die er veelal mee is gemoeid. Wanneer een kind naar een niet-verdragsland is meegenomen is het moeilijk om een schikking te bereiken omdat er dan geen juridisch drukmiddel voorhanden is. Desondanks is de meerderheid van de deskundigen van mening dat het - zeker bij zaken in/uit verdragslanden - mogelijk moet zijn om vaker tot een schikking te komen dan nu het geval is. (Vroegtijdige) bemiddeling zou hieraan kunnen bijdragen.

Uit de interviews met de ouders blijkt dat twee van de acht achtergebleven ouders hebben geprobeerd om een schikking te bereiken, die in beide gevallen succesvol was. In de overige zes gevallen zegt men ofwel geen poging te hebben ondernomen omdat de omstandigheden er niet naar waren ofwel niet op de mogelijkheid van een schikking te zijn geweest. Dit laatste is opmerkelijk, omdat de CA aangeeft in het eerste telefonische gesprek met de achtergebleven ouder altijd te vermelden dat het bereiken van een overeenkomst prioriteit heeft boven een gerechtelijke procedure. Daarnaast wijst de CA op de brochure en beschikt elke ouder over de verdragstekst en de uitvoeringswet waarin het belang van een schikking wordt genoemd. Het lijkt er op dat deze wijze van informatieverschaffing voor de achtergebleven ouders te weinig expliciet is. Overigens zeggen ook de twee ouders die wel overeenstemming hebben bereikt niet op deze mogelijkheid te zijn geweest. Zij zijn op eigen initiatief - met behulp van bemiddeling - tot deze oplossing gekomen.

De beide ontvoerende ouders geven aan wel op de hoogte te zijn geweest van de mogelijkheid om tot een overeenstemming te komen. Eén van hen vindt desondanks dat de mogelijkheid hiertoe niet voldoende is duidelijk gemaakt.

Contact achtergebleven ouder-kind

In bijna de helft van de bestudeerde dossiers is er sprake van contact tussen het kind en de achtergebleven ouder tijdens de ontvoering. Als respondenten mogelijkheden voor zichzelf of voor hun organisatie zien om het contact tussen het kind en de achtergebleven ouder tijdens de ontvoering te bevorderen, hebben deze voornamelijk betrekking op het inzetten van bemiddeling of het stimuleren van de achtergebleven ouder om contact te zoeken. Als een van de ouders niet wil meewerken of als de ouders geen vertrouwen hebben in elkaar en in de betrokken instanties, komt dat het contact tussen ouder en kind volgens de deskundigen niet ten goede. Datzelfde geldt voor een gebrek aan mogelijkheden tot bemiddeling en tot begeleide omgang. Ook de geografische afstand tussen achtergebleven ouder en het kind kan belemmerend werken, evenals reeds lopende juridische procedures. De interviews met de ouders lijken er op te wijzen dat angst en onwil van de ouders een grote rol spelen bij het ontbreken van contact.

Duur van afhandeling

Op basis van de dossiers blijkt dat er gemiddeld 5,5 maanden verstreken tussen het moment dat een zaak bij de Nederlandse CA werd aangemeld en het moment dat deze het dossier sloot. Dit geldt voor zowel de uitgaande als de inkomende zaken. De gemiddelden dienen echter met de nodige voorzichtigheid te worden geïnterpreteerd vanwege het geringe aantal zaken.

Tussen de deskundigen bestaat weinig overeenstemming over de termijn waarbinnen men uitgaande en inkomende zaken als snel afgehandeld beschouwt; hierdoor is het niet mogelijk om het begrip 'snelle afhandeling' nader te definiëren. De meeste respondenten hanteren een iets kortere tijdsperiode voor inkomende

zaken dan voor uitgaande zaken, zonder dat hiervoor duidelijke redenen worden aangevoerd.

Het lijkt erop dat de deskundigen van mening zijn dat vooral uitgaande zaken sneller afgehandeld zouden kunnen worden dan nu het geval is. Onder andere financiële aspecten en bureaucratische rompslomp worden daarbij gezien als belemmerende factoren. Een snelle afhandeling van beide soorten zaken zou volgens de deskundigen onder meer bevorderd worden door gebruik te maken van bemiddeling en door een actievere opstelling, kennisverbreding en -uitwisseling en een uniforme aanpak van de centrale autoriteiten.

Veel van de geïnterviewde ouders vinden dat de procedure rond het verzoek tot teruggeleiding niet snel genoeg is afgehandeld. Dit wijten ze vooral aan een langdurende opstartfase en aan de vele tussenliggende schakels.

Teruggeleiding

Uit de dossiers blijkt dat in zeventien gevallen teruggeleiding van het kind heeft plaatsgevonden. Daarnaast is in één geval onduidelijk of teruggeleiding heeft plaatsgevonden en is het kind in een ander geval 'terugontvoerd' door de achtergebleven ouder. In de overige elf zaken zijn de ouders tot een andere oplossing gekomen en/of is het verzoek tot teruggeleiding - al dan niet op procedurele gronden - ingetrokken of (in drie gevallen) afgewezen. In de dossiers is weinig informatie gevonden over de gang van zaken rond de teruggeleiding. De meerderheid van de deskundigen zegt nooit of meestal niet bij de teruggeleiding betrokken te zijn. Alleen de CA is - als aanspreekpunt - altijd bij de teruggeleiding betrokken. Voor een zorgvuldige teruggeleiding acht men vooral zaken van belang die het welzijn van het kind betreffen en dient er aandacht te zijn voor de positie van de ontvoerende ouder na teruggeleiding. Ook voorlichting en een betere afstemming tussen de betrokken partijen kunnen bijdragen aan een zorgvuldige teruggeleiding. Bemiddelende instanties en de rechterlijke macht zouden hierbij een bevorderende rol kunnen spelen. Zo zou laatstgenoemde instantie voorwaarden kunnen stellen aan de teruggeleiding.

De meerderheid van de geïnterviewde ouders is niet tevreden over de wijze waarop de teruggeleiding is verlopen. Uit de interviews met de twee ontvoerende ouders blijkt dat teruggeleiding in geen van beide gevallen is gerealiseerd. Wat de achtergebleven ouders betreft is in zes van de acht gevallen teruggeleiding gerealiseerd. Twee van deze zes ouders waren van tevoren op de hoogte van de wijze waarop de teruggeleiding zou verlopen en merken deze aan als zorgvuldig. De ouders die hierover onwetend waren zijn bijna allemaal van mening dat de teruggeleiding onzorgvuldig is verlopen. In vier van de zes gevallen heeft de ouder na de procedure zelf het kind uit het buitenland opgehaald. De meeste ouders geven aan hierbij informatie te hebben gemist.

Welzijn van het kind

Er is nauwelijks informatie over het welzijn van het kind na teruggeleiding, zo blijkt uit de dossiers en de raadpleging van deskundigen. Laatstgenoemden zijn wel van mening dat zichzelf en/of andere instanties hierop meer zicht zouden moeten hebben. Dit vooral met het oog op (de beoordeling van) toekomstige zaken en het opstellen van toekomstig beleid, maar ook omdat het de mogelijkheid tot nazorg biedt.

Voor het welzijn van het kind wordt vooral van belang geacht dat het kind contact heeft met beide ouders en dat er een goede regeling is ten aanzien van gezag en omgang, waarbij het voeren van gerechtelijke procedures zoveel mogelijk beperkt blijft. Een scheiding van het kind van de verzorgende ouder heeft volgens de deskundigen daarentegen een negatieve invloed op het welzijn van het kind.

Uit de interviews met ouders blijkt dat in de zes gevallen waarin teruggeleiding is gerealiseerd, twee ouders aangeven dat hun kind behoefte had aan professionele

hulp, maar deze niet heeft ontvangen. In één geval heeft het kind wel professionele hulp gekregen, maar is deze stop gezet op verzoek van het kind. Eenzelfde verhaal geldt voor het kind van een ontvoerende ouder. Het kind van de andere ontvoerende ouder heeft wel naar tevredenheid professionele hulp ontvangen. Twee van de achtergebleven ouders geven aan zelf behoefte te hebben (gehad) aan professionele hulp.

In de gevallen waarin het kind is teruggeleid woont het in vier gevallen bij de achtergebleven ouder en in twee gevallen bij de ontvoerende ouder. In alle gevallen hebben de ouders bij wie het kind niet woont wel contact met het kind. Soms gebeurt dit tegen de wil van de andere ouder in.

In de gevallen waarin het kind niet is teruggeleid, blijkt er nauwelijks contact te zijn tussen de achtergebleven ouders en hun kind, omdat de ex-partner dit zou belemmeren. Bij de ontvoerende ouders waarbij teruggeleiding niet is gerealiseerd, vindt het contact tussen het kind en de achtergebleven ouder respectievelijk regelmatig en zeer incidenteel plaats.

Concrete aanpak van internationale kinderontvoering

Naar de mening van de deskundigen is bemiddeling in internationale kinderontvoeringszaken - ondanks praktische bezwaren als tijd en afstand - wel uitvoerbaar en kan het een belangrijke rol spelen bij het oplossen van problemen rond de teruggeleiding en de situatie erna. De bemiddeling zou in een zo vroeg mogelijk stadium van start moeten gaan. In geval van ontvoering naar een niet-verdragsland zou volgens een respondent 'co-mediation' toegepast kunnen worden: beide ouders krijgen een bemiddelaar, die namens de ouders overleggen. Daarbij is de bemiddelaar voor de ontvoerende ouder indien mogelijk afkomstig uit het land waarnaar de ontvoerende ouder is vertrokken. Wat de uitvoering van het HKOV betreft zijn verschillende respondenten van mening dat deze snel en deskundig verloopt. Wel bestaat bij een aantal deskundigen de indruk dat de CA kampt met een 'imagoprobleem'. Er lijkt geen reden te zijn om de rol van procesvertegenwoordiger bij de CA weg te halen.

Het lijkt er verder op dat de oprichting van een expertisecentrum voor internationale kinderontvoering in een behoefte zou voorzien. Ook het belang van nazorg na teruggeleiding wordt onderschreven. Volgens de deskundigen zouden zowel het eerdergenoemde expertisecentrum als omgangshuizen hierbij eventueel een rol kunnen spelen.

Informatievoorziening aan de ouders

Geen van de ouders bleek in eerste instantie op de hoogte te zijn van het bestaan van organisaties die hulp bieden bij internationale kinderontvoering. De advocaat speelt een belangrijke rol bij het opnemen van de *eerste melding* en het doorsturen van de ouder naar de Centrale autoriteit. Daarnaast is de politie vaak een eerste aanspreekpunt voor ouders. Uit de interviews blijkt echter dat zij niet in alle gevallen heeft doorverwezen naar de Centrale autoriteit.

De meeste ouders geven aan voldoende informatie te hebben ontvangen ten tijde van de *gerechtelijke procedure*. Eveneens de meeste ouders geven aan dat zij zich tijdens de *gehele procedure* rond het verzoek tot teruggeleiding voornamelijk zelf op de hoogte hebben gehouden van de gang van zaken. De advocaat wordt door de helft van de ouders genoemd als de persoon die de meeste informatie heeft verschaft. Daarnaast wordt de Centrale autoriteit drie keer genoemd.

Bijna alle achtergebleven ouders zijn ontevreden over de *informatie en hulp* die tijdens de gehele procedure is geboden. Er worden hiervoor verschillende redenen genoemd, waarvan de meeste betrekking hebben op de communicatie met en de werkwijze van de Centrale autoriteit. Daarnaast bestaat er ook onvrede over het optreden van de politie. Ook de ontvoerende ouders zijn niet geheel tevreden over de informatie en hulp die zij ontvingen.

Al met al kan worden geconcludeerd dat de informatievoorziening door de ouders als onvoldoende wordt ervaren.

Tot slot

In dit onderzoek zijn verbeterpunten geïnterpreteerd in de uitvoering van het HKOV, die het welzijn van het kind ten goede kunnen komen. De voornaamste bevindingen uit het onderzoek worden kort geschetst.

Motieven voor (dreigende) internationale kinderontvoering

Kennis over motieven is belangrijk omdat deze zou kunnen leiden tot de ontwikkeling van passend preventiebeleid, waardoor een internationale kinderontvoering mogelijk kan worden voorkomen. Geconcludeerd kan worden dat deze motieven uiteindelijk alle beschouwd kunnen worden als een afgeleide van relatie- of echtscheidingsproblematiek.

Bemiddeling

Uit de resultaten van het onderzoek blijkt dat 'bemiddeling' een belangrijk middel is om een minnelijke regeling tussen de ouders te bereiken. Het toepassen van bemiddeling wordt daarnaast beschouwd als een belangrijk middel om het contact tussen de achtergebleven ouder en het kind tijdens de ontvoering te bevorderen, een zorgvuldige teruggeleiding te realiseren en bij te dragen aan het welzijn van het kind na teruggeleiding. Daarmee lijkt een cruciale rol voor bemiddeling te zijn weggelegd in de procedure rond het verzoek tot teruggeleiding. Uit het onderzoek blijkt dat de verwachting is dat bemiddeling minder succes zal hebben in zaken waarbij de ontvoerende ouder naar een land is vertrokken dat niet is aangesloten bij het HKOV. Het eerder genoemde model van 'co-mediation' verdient in dit verband nadere aandacht.

Situatie rond teruggeleiding en welzijn van het kind na teruggeleiding

Over de situatie rond en na de teruggeleiding is weinig informatie beschikbaar. Niettegenstaande dit feit laten de onderzoeksresultaten zien dat veel waarde wordt gehecht aan goede nazorg en dat het belang hiervan wordt onderkend.

Rol van de Centrale autoriteit

Uit het onderzoek blijkt dat verschillende respondenten van mening zijn dat de uitvoering van het HKOV door de CA snel en deskundig verloopt. Toch zijn er ook kritische kanttekeningen. Op grond van het onderzoek wordt vastgesteld dat er onvrede heerst over bepaalde aspecten met betrekking tot het optreden van de CA, met name op het gebied van communicatie en informatievoorziening.

Informatievoorziening

Uit zowel de opvattingen van de deskundigen als van de ouders blijkt dat de informatievoorziening vanaf het moment dat er sprake is van een (dreigende) internationale kinderontvoering, een heikel punt is. Er kan worden geconcludeerd dat de informatievoorziening - zeker in de ogen van de betrokken ouders - als onvoldoende wordt ervaren.

Expertisecentrum internationale kinderontvoering

Vooraf door de bij het onderzoek betrokken deskundigen is aandacht gevraagd voor de mogelijkheid van een expertisecentrum op het gebied van internationale kinderontvoering. Op basis van de resultaten van het onderzoek kan worden geconcludeerd dat een dergelijk expertisecentrum in een behoefte lijkt te voorzien.

De volgende onderzoeksaanbevelingen zijn van belang:

1. Bemiddeling bij internationale kinderontvoeringszaken naar of uit Nederland professionaliseren en verbinden aan een duidelijk omschreven tijdsspanne;
2. Indien sprake is van teruggeleiding naar Nederland: het kind en het gezin na de teruggeleiding volgen en structureel en 'outreaching' nazorg aanbieden;
3. De Centrale autoriteit dient duidelijker aan te geven wat haar werkwijze is, welke rol ze vervult en wat de ouders en betrokken instanties kunnen verwachten, zowel qua werkwijze als op het vlak van communicatie en informatie;
4. (Verbetering van) de informatievoorziening aan ouders is belangrijk;
5. Rekening houden met de behoefte die wordt uitgesproken door respondenten met betrekking tot de oprichting van een expertisecentrum internationale kinderontvoering.